

ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ДОСЛІДЖЕННЯ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ: КЛЮЧОВІ ЕТАПИ ТА КОНЦЕПЦІЇ

HISTORIOGRAPHICAL REVIEW OF RESEARCH ON INFORMAL ADULT EDUCATION IN UKRAINE: KEY STAGES AND CONCEPTS

Стаття представляє історіографічний аналіз досліджень неформальної освіти дорослих в Україні, детально розглядаючи ключові віхи її становлення, розвитку і основні концептуальні підходи, що сформувалися в науковій дискусії з часом. Еволюція цього напрямку демонструє шлях від рідкісних згадок у контексті позашкільної освіти до перетворення на самостійну міждисциплінарну галузь, яка поєднує досвід сфери педагогіки, соціології, психології та управління. У тексті розроблено періодизацію основних етапів розвитку наукових ідей у цій сфері та виведено ключові концепції, що сприяли усвідомленню ролі неформальної освіти дорослих у сучасному українському суспільстві.

Початок історичних пошуків у сфері неформальної освіти пов'язується з міжнародною конференцією у Вільямсбурзі 1967 року, яка акцентувала увагу на глобальній освітній кризі. Особливий акцент зроблено на період 1990-х – початку 2000-х років, коли дослідження неформальної освіти набули самостійного статусу як наукової галузі та освітньої практики. Відзначено важливість прориву у 2009 році завдяки презентації «Концептуальних положень освіти дорослих» Л. Лук'янової. Цей документ став першим офіційним визнанням значущості освіти дорослих і, зокрема, її неформального компоненту, інтегруючи його як вагомий частину національної освітньої системи.

Стаття також аналізує суттєві досягнення у сфері неформальної освіти під час 2010-х років – як у теоретичних дослідженнях, так і на рівні практичних ініціатив щодо її інтеграції до освітньої системи країни. Сучасний етап у розвитку (2020-ті роки) характеризується інституційним визнанням ролі неформальної освіти на державному рівні, синергійною взаємодією формальної, неформальної та інформальної освіти, розширенням мережі освітніх закладів і технологічних інновацій, а також зростанням уваги до валідації результатів навчання у цьому форматі.

Неформальна освіта визначається як критично важливий елемент безперервного навчання дорослих, який відповідає сучасним соціальним викликам і сприяє розвитку держави, суспільства й особистості в цілому. Перспективи наукового дискурсу спрямовані на удосконалення методів оцінювання й валідації здобутків неформального навчання, впровадження інноваційних освітніх технологій і забезпечення справедливого доступу до якісної освіти для всіх прошарків населення.

Ключові слова: неформальна освіта, освіта для дорослих, історіографія, освітні

концепції, концептуальні положення освіти дорослих.

The article presents a historiographical analysis of research on informal adult education in Ukraine, examining in detail the key milestones in its formation, development, and the main conceptual approaches that have emerged in scientific discourse over time. The evolution of this field demonstrates its path from rare mentions in the context of extracurricular education to its transformation into an independent interdisciplinary field that combines experience in the fields of pedagogy, sociology, psychology, and management. The text develops a periodization of the main stages of development of scientific ideas in this field and identifies key concepts that contributed to the awareness of the role of non-formal adult education in contemporary Ukrainian society.

The beginning of historical research in the field of informal education is associated with the 1967 international conference in Williamsburg, which focused on the global education crisis. Particular emphasis is placed on the period from the 1990s to the early 2000s, when research on non-formal education gained independent status as a scientific field and educational practice. The importance of the breakthrough in 2009 thanks to the presentation of "Conceptual Provisions of Adult Education" by L. Lukyanova is noted. This document was the first official recognition of the importance of adult education and, in particular, its non-formal component, integrating it as an important part of the national education system.

The article also analyzes significant achievements in the field of non-formal education during the 2010s, both in theoretical research and at the level of practical initiatives for its integration into the country's education system. The current stage of development (2020s) is characterized by institutional recognition of the role of non-formal education at the state level, synergistic interaction between formal, non-formal, and informal education, expansion of the network of educational institutions and technological innovations, as well as increased attention to the validation of learning outcomes in this format.

Non-formal education is defined as a critically important element of continuous adult learning that responds to contemporary social challenges and contributes to the development of the state, society, and the individual as a whole. The prospects for scientific discourse are aimed at improving methods for assessing and validating the achievements of non-formal learning, introducing innovative educational technologies, and ensuring equitable access to quality education for all segments of the population.

Key words: non-formal education, adult education, historiography, educational concepts, conceptual provisions of adult education.

УДК 37.013 (73)

DOI <https://doi.org/10.32782/ip/85.1.4>

Кунцевич Я.М.,

аспірант кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін

Навчально-наукового інституту історії та суспільних дисциплін

імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна система освіти в Україні перебуває в стані інтенсивних трансформацій, зумовлених одночасно переосмисленням освітньої парадигми під впливом соціальних запитів і пошуком

інноваційних форм і методів організації навчального процесу, які б адекватно відповідали вимогам як молоді, так і дорослого населення. У цьому контексті методологічну значущість для дослідження становлять визначені і. Зязюном суперечності, що

стимулюють розвиток сучасних освітніх концепцій. Серед них варто виокремити наступні:

- суперечність між глобальними тенденціями (необхідність міжнародної інтеграції та співпраці) і локальними потребами (забезпечення життєздатності місцевих громад);

- протиставлення універсального (загальносвітська культура) та локального (національна ідентичність і культура);

- напруження між традиційністю (цінність накопиченого історичного досвіду) та сучасними викликами (актуалізація досягнень соціального прогресу);

- розрив між довгостроковими перспективами (продовження ефективності освітніх реформ і необхідність їх ґрунтовного обґрунтування) і короткостроковими завданнями (концентрація на оперативному задоволенні нагальних потреб) [3].

Неформальна освіта має значний потенціал для подолання зазначених суперечностей завдяки поєднанню індивідуального та соціального досвіду. Орієнтуючись на задоволення особистих потреб її учасників, вона реалізується через групову взаємодію, що базується на принципах толерантності, рефлексії та зворотного зв'язку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових праць, присвячених дослідженню сутності, змісту та значення неформальної освіти у межах сучасної української наукової думки, демонструє зростаючий інтерес до трансформації освітньої парадигми в Україні. Особливу увагу цьому питанню приділено у працях таких дослідників, як І. Зязюн, Ю. Шустак, І. Фрига, О. Мартиросян, Л. Лук'янова, Л. Ващенко, Ю. Романишин, Є. Бохонько та А. Мос-тович. Їхні роботи спрямовані на концептуалізацію ролі і місця безперервної освіти та неформального навчання в системі педагогічної діяльності України. Важливі історичні етапи становлення концепції неформальної освіти висвітлено у дослідженнях Л. Сігасва, Л. Лук'янова, Н. Павлик, О. Василенко та інших учених. Утім, проведений аналіз цих робіт виявляє наявність суперечностей щодо базових засад концептуальної моделі неформальної освіти, що потребує подальшого теоретичного осмислення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Стаття аналізує прогрес у галузі, присвяченій вивченню неформальної освіти дорослих. Проте, для подальшого поглиблення досліджень і усунення існуючих наукових прогалин необхідно вивчити деякі ключові аспекти проблематики. Серед найважливіших напрямів, що потребують належної уваги, можна зазначити:

- проведення історіографічного аналізу досліджень неформальної освіти дорослих в Україні, що дозволить систематизувати існуючі знання про етапи її становлення та розвитку;

- здійснення періодизації розвитку інтелектуальних ідей у цій сфері, зокрема визначення

ключових змін і тенденцій, що сприяли еволюції концептуальних засад неформальної освіти дорослих;

- критичне оцінювання динаміки становлення неформальної освіти дорослих, простежуючи її трансформацію від епізодичних згадок у контексті позашкільного виховання до конституювання як самостійної галузі наукових досліджень.

Це дозволить з'ясувати фундаментальні механізми розвитку обраної сфери знань та сформулювати якісну основу для подальшого теоретичного і прикладного осмислення проблеми.

Мета статті – заповнення цієї прогалини шляхом аналізу основних етапів розвитку досліджень неформальної освіти дорослих в Україні та виявлення ключових концепцій, що формували цю галузь знань.

Виклад основного матеріалу. Історія формування та еволюції неформальної освіти у сучасному світі бере початок від міжнародної конференції, яка відбулася в місті Вільямсбург, США, у 1967 році. На цій події було проголошено ідеї, що відображали усвідомлення глобальної освітньої кризи. Серед ключових питань піднімалися проблеми застарілості навчальних програм, а також визнання того факту, що освітній прогрес не завжди супроводжується економічним зростанням. Крім того, було зазначено труднощі, з якими стикаються країни у фінансуванні систем формальної освіти. У результаті дискусій був зроблений висновок, що офіційні освітні структури функціонують надто повільно, аби відповідати динамічним соціально-економічним змінам. Їхня стагнація зумовлена не лише внутрішнім консерватизмом цих систем, але й соціальною інерційністю, яка панує у суспільствах [8, с. 77].

Термін «неформальна освіта» вперше увійшов до наукового обігу у 1968 році в дослідженні П. Кумбса під назвою «Світова освітня криза: системний підхід». У цій праці один із розділів був присвячений аналізу цього виду освіти. Відтоді фахівці у сфері стратегії та економіки, зокрема представники Світового банку, почали чітко розрізняти формальну, неформальну та інформальну освіту [2, с. 181].

У Міжнародній енциклопедії освіти неформальна освіта визначається як організована, систематична діяльність, спрямована на навчання, що проводиться поза межами традиційної шкільної системи і має на меті забезпечення освітніх можливостей для окремих груп населення [17, с. 351].

Міжнародний стандарт класифікації освіти, розроблений організацією ЮНЕСКО, визначає неформальну освіту як будь-яку організовану навчальну діяльність, що має тривалість у часі, але не відповідає критеріям формальної освіти. Ця форма освітньої діяльності може здійснюватися як у межах освітніх установ, так і поза їхнім

простором, залучаючи учасників незалежно від вікових категорій. Основна її особливість полягає у відсутності прагнення до формальної атестації здобувача освіти. Неформальна освіта може мати як професійну орієнтацію, спрямовану на розвиток фахових компетенцій, так і загальнокультурну спрямованість, збагачуючи особистий світогляд індивіда. Зміст та методи навчання в даному процесі не є жорстко регламентованими та підлягають гнучкій адаптації до актуальних потреб учнів [16].

Як стверджує Л. Лук'янова, поняття «неформальна освіта» вживається для позначення освітнього процесу, що здійснюється поза рамками традиційної, тобто формальної та нормативної, освітньої системи. Цей тип освіти має на меті задоволення пізнавальних потреб визначеної групи осіб [6, с. 95].

Так, сьогодні, коли освітні установи втратили монополію на поширення інформації, особливого значення набуває неформальне навчання. У сучасних умовах життя важливо, щоб освіта була не лише доступною, але й адаптованою до різноманітних потреб населення, при цьому процес навчання має бути максимально динамічним. Формальна система освіти, представлена університетами, коледжами та іншими навчальними закладами, часто виявляється недостатньою для задоволення всіх запитів суспільства. У зв'язку з цим виникає нагальна необхідність у розвитку неформальної освіти, яка може заповнити ті прогалини, що залишаються поза межами формального навчання. Неформальне навчання дорослих охоплює всі форми культурно-просвітницької роботи, спрямовані на задоволення інтересів і потреб різних соціальних груп, і не передбачає обов'язкової видачі диплома чи сертифіката [14, с. 80].

Неформальна освіта охоплює будь-яку організовану освітню діяльність, яка проводиться поза межами формальної освітньої системи, водночас доповнюючи її. Вона спрямована на набуття практичних умінь і навичок, необхідних для активної соціальної та економічної участі в житті суспільства. Такий вид навчання має чітко визначену ціль, структуровану програму, заплановані часові рамки та відповідну інфраструктурну підтримку, а також здійснюється з усвідомленим підходом. Хоча отримані знання зазвичай не супроводжуються сертифікацією, існує можливість її оформлення в окремих випадках.

До неформальної освіти належать різноманітні курси, гуртки за інтересами, школи мистецтв і ремесел, громадські організації, семінари, лекції, клуби, туристичні станції. Вона акцентує увагу на самоосвіті, особистісному оновленні й оволодінні новими компетенціями. Особливістю цієї форми навчання є те, що вона зазвичай не передбачає отримання офіційних дипломів, особливо для дорослих [7, с. 80–81].

У процесі дослідження було проаналізовано різні варіанти авторських періодизацій етапів становлення додаткової освіти, які варіюються залежно від методологічного підходу та наукових інтересів дослідників. Ми вважаємо, що розуміння розвитку безперервної освіти, а зокрема її неформального сегмента, є важливим для розкриття концептуальних основ та передумов цього явища.

Деякі вчені визначають безперервну освіту як додаткову та виокремлюють чотири ключові етапи її розвитку:

- Перший етап (1950-ті – початок 1960-х років XX ст.): безперервна освіта використовується переважно для усунення прогалин у шкільній освіті дорослих;

- Другий етап (середина 1960-х років XX ст.): її функція зводиться до процесів підвищення кваліфікації;

- Третій етап (кінець 1960-х – початок 1970-х років XX ст.): акцент зміщується на здобуття професійної кваліфікації;

- Четвертий етап (середина 1970-х років XX ст.): безперервна освіта набуває соціального виміру, забезпечуючи адаптацію особистості до вимог суспільства [10, с. 168].

Оскільки ця класифікація була створена наприкінці 1970-х років, вона потребує осучаснення та розширення. Варто відзначити, що на початку 1970-х років активізувався розвиток неформальної освіти для дорослих. Протягом 1972–1988 років Інститут освіти ЮНЕСКО довів ефективність неформальної освіти в порівнянні з формальною, що підкреслило її перспективність і важливість у сучасному освітньому ландшафті.

Павлик Н. [9] у своєму дослідженні підкреслює те, що історія освіти дорослих проходить через два ключових етапи, видається цілком слушною. Перший етап – доінституційний – бере свій початок ще до формування освітніх інститутів і був тісно пов'язаний із особистісним розвитком у процесі взаємодії. Цей етап нині часто називають неформальним або позаінституційним. Другий етап – інституційний – характеризується появою систематизованих освітніх структур, типів та форм діяльності, а також усталених норм, статусів і ролей, які забезпечують їх функціонування [9, с. 12]. Залежно від підходу до осмислення поняття неформальної освіти, можна стверджувати, що вона була присутня на всіх етапах становлення освітньої системи. У цьому контексті варто відзначити, що неформальна освіта виступала як інноваційна діяльність, яка, доводячи свою ефективність і результативність, поступово інтегрувалася з позаінституційної площини у межі інституційної системи.

Історіографічний аналіз досліджень неформальної освіти дорослих в Україні свідчить про багатогранний характер формування цього

феномену, що проходив через кілька ключових етапів (дивитися малюнок 1), супроводжуючись розвитком сучасних концепцій, які визначають її місце й функціональну роль у суспільстві.

Період 1990-х – початку 2000-х років відзначається як етап становлення досліджень з проблематики неформальної освіти дорослих, що набули значення самостійної галузі наукового пізнання та освітньої практики. Основні характеристики і події цього періоду можна виділити наступним чином.

Перше, це поява первинних досліджень у межах різноманітних напрямів позашкільної, післядипломної, громадянської та професійної освіти дорослих. У цьому контексті науковці почали розглядати неформальну освіту як важливий механізм соціалізації й адаптації дорослого населення до нових соціально-економічних умов, що склалися в Україні після здобуття незалежності.

Другим виділимо активне поширення освітніх ініціатив неформального характеру. До таких належали курси, тренінги й семінари для дорослих, які мали на меті підвищення кваліфікації, перекваліфікацію, збагачення громадянських компетентностей та залучення до громадської діяльності [4, с. 404–408].

Третє – недостатня нормативно-правова регламентація. У цей період неформальна освіта дорослих ще не була інтегрована в систему національної освіти, а її результати не мали офіційного визнання, що створювало певні труднощі для її легалізації у суспільному просторі [15, с. 234–236].

Четвертим виділимо формування концептуальних підходів в межах наукових досліджень. У публікаціях цього періоду неформальна освіта трактувалася як складова безперервного навчання, що спрямована на забезпечення адаптації до суспільних трансформацій, підтримку професійного зростання і особистісного розвитку дорослих.

Останнім виділимо спроби пошуку оптимальних моделей і форм організації неформальної освіти. На цьому етапі досліджувалися можливості координації зусиль державних, громадських і приватних інституцій для ефективного впровадження практик неформального навчання у відповідь на потреби суспільства.

Таким чином, даний етап історичного розвитку заклав основу для формування сучасних теоретико-методологічних та практичних підходів, які відображають значущість неформальної освіти як однієї з ключових складових навчання протягом усього життя.

У 2009 році в Україні відбувся ключовий прорив у розвитку неформальної освіти дорослих. Того року в Академії педагогічних наук України було презентовано «Концептуальні положення освіти дорослих», створені доктором педагогічних наук Л. Лук'яною [5]. Цей документ став першим офіційним підтвердженням важливості освіти дорослих, зокрема її неформальної складової, як невід'ємної частини національної освітньої системи.

Основні підсумки та положення 2009 року включали кілька важливих нововведень. Зокрема, вперше офіційно закріплено право на навчання протягом усього життя для кожного громадянина України, охоплюючи як формальні, так і неформальні форми освіти. Була наголошена значущість неформальної освіти у всебічному розвитку особистості, професійному зростанні та суспільній активності дорослих. Водночас визнано вагомую роль громадських організацій, навчальних центрів, асоціацій та клубів, що забезпечують освітні можливості за межами формальної системи.

Зауважимо, що даний документ став основою для подальшої розробки стратегічних ініціатив, зокрема «Проекту концепції розвитку освіти України 2015–2025» [11]. Важливим аспектом

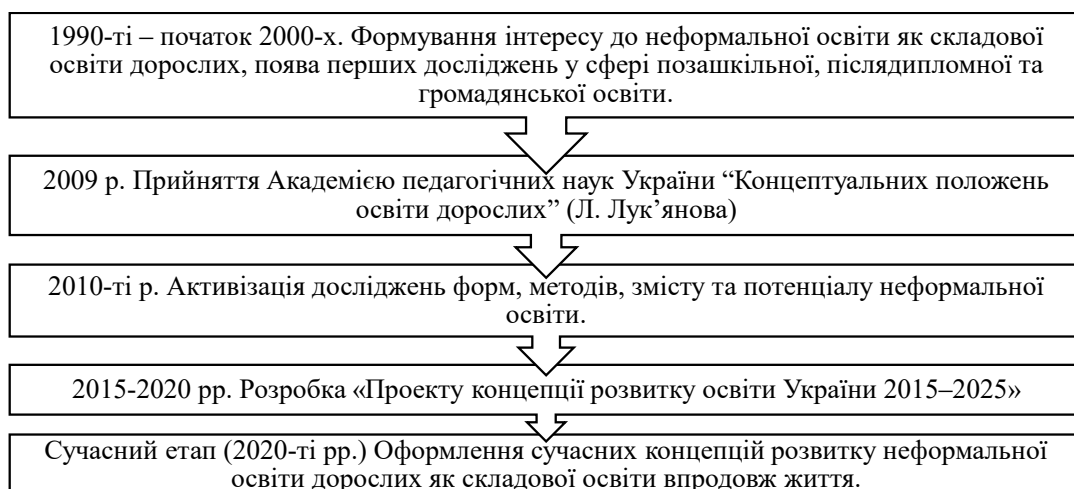

Рис. 1. Ключові етапи дослідження неформальної освіти дорослих в Україні (особиста розробка автора)

цього проекту стало надання офіційного визнання компетенціям, здобутим у процесі неформального навчання, в рамках формальної системи освіти.

Таким чином, період 2009 року ознаменувався переходом від розрізнених, локальних освітніх ініціатив до широкого системного впровадження та державного визнання освіти дорослих у неформальному форматі. Ідея освіти протягом життя стала фундаментальним принципом, який відповідав сучасним європейським тенденціям і сприяв інтеграції України у міжнародну освітню спільноту. Крім того, були запущені процеси створення нормативно-правової бази для підтримки та подальшого розвитку неформальної освіти дорослих.

Упродовж 2010-х років в Україні спостерігався значний поступ у сфері розвитку неформальної освіти дорослих, що виявився як у наукових дослідженнях, так і в практичних заходах, спрямованих на її інтеграцію до національної освітньої системи. Цей період характеризувався низкою ключових тенденцій та важливих подій.

Одним із фундаментальних кроків стало прийняття концептуальних засад для розвитку неформальної освіти дорослих. Зокрема, у 2019 році була презентована авторська концепція, що стала основою для державного визнання й підтримки цієї освітньої моделі як невід'ємного елемента освітньої системи України [1]. Це створило необхідну нормативну базу для подальших реформ і інституційних змін.

Різноманіття форм неформальної освіти та розширення спектру освітніх провайдерів стали наступною визначною характеристикою цього періоду. Етосом стали такі формати, як тренінги, короткотермінові курси, семінари та індивідуальне навчання під наставництвом тьюторів. Даний розвиток реалізовувався завдяки зусиллям як державних установ, так і громадських та приватних організацій [12, с. 154].

Важливим аспектом стала концептуалізація ролі неформальної освіти у зміцненні громадянського суспільства. Освітні програми сприяли формуванню соціальних компетенцій, стимулювали громадянську активність, волонтерську діяльність і творчий потенціал дорослого населення.

Інтеграція освітніх програм із потребами ринку праці стала своєрідним пріоритетом. Великий акцент був зроблений на кореляції між освітнім контентом і актуальними вимогами трудового ринку, узаконенні компетентностей, здобутих у межах неформальної освіти. Особливої уваги заслуговує впровадження дистанційних та онлайн-форм навчання.

Розширення мережі центрів освіти дорослих також стало важливим поступом. У різних регіонах країни розпочалася активна розбудова таких центрів, що забезпечило підвищення доступності освітніх послуг для широкого кола населення.

Активізація громадських ініціатив та утвердження міжнародного співробітництва стали ще однією визначною рисою періоду. Особливо слід відзначити діяльність ГС «Українська асоціація освіти дорослих», яка в 2016 році приєдналася до членства в Європейській асоціації освіти дорослих, зміцнивши транскордонну співпрацю і обмін практиками [13, с. 98].

Підвищена увага до питань якості та доступності освітніх послуг сформувала окремий напрям досліджень. Вивчалися тематичні пріоритети навчання дорослих, здійснювалася оцінка ефективності програм, а також аналіз територіальної й фінансової доступності освітніх послуг з урахуванням специфічних регіональних потреб країни.

Загалом, це десятиліття стало періодом комплексної перебудови підходів до дорослої освіти в Україні, створивши сприятливі передумови для подальшого розвитку даного сегмента в контексті світових тенденцій і національних завдань.

Упродовж 2020-х років неформальна освіта дорослих в Україні стала невід'ємною складовою національної освітньої системи, що обумовлено глобальними викликами, необхідністю розвитку людського капіталу та становленням громадянського суспільства.

Характерними рисами сучасного етапу є такі аспекти:

- інституційне визнання неформальної освіти на державному рівні, що характеризується затвердженням та реалізацією «Концепції розвитку неформальної освіти дорослих в Україні» слугують визначальною основою для формування стратегічних пріоритетів, а також механізмів реалізації державної політики в зазначеному напрямі;

- синергія формальної, неформальної та інформальної освіти. Особливу увагу приділяється інтегрованості та взаємодоповнюваності цих освітніх форм, що створює умови для забезпечення безперервності навчання упродовж життя [12, с. 154–155];

- розширення мережі закладів неформальної освіти, зокрема активний розвиток центрів освіти та навчання дорослих у різних регіонах України підвищує рівень доступності освітніх послуг, сприяючи формуванню конкурентоспроможного людського ресурсу;

- визнання результатів неформальної освіти. Основоположним принципом стає відповідність компетентностей, здобутих у процесі неформального навчання, актуальним запитам ринку праці, що передбачає легітимізацію навчальних результатів та діяльності освітніх провайдерів;

- актуалізація сучасних освітніх технологій, що характеризується впровадженням дистанційних і онлайн-форматів навчання розширює можливості для саморозвитку та особистісного зростання дорослого населення [12, с. 154–155];

– реагування на соціально-економічні виклики. Неформальна освіта стає потужним інструментом особистісного і професійного становлення, сприяє соціальній адаптації та активізації громадянської участі в умовах викликів війни й структурних трансформацій в Україні;

– забезпечення інклюзивності та доступності. Пріоритетом залишається рівний доступ до освітніх можливостей для широкого спектру соціальних груп, зокрема представників вразливих категорій населення.

Таким чином, інтеграція неформальної освіти дорослих до національної освіти України слугує важливим фактором соціального і економічного розвитку країни, відповідаючи сучасним тенденціям і потребам суспільства.

Останнім часом спостерігається помітне зростання інтересу до неформальної освіти серед дорослого населення. Цей вид навчання включає організацію занять на різноманітних курсах, освоєння іноземних мов, участь у клубах за інтересами, а також набуття навичок роботи з сучасними інформаційними технологіями. Такі освітні практики не лише сприяють підвищенню соціального статусу дорослих, але й допомагають їм утвердити власну індивідуальність та самооцінку. Головною особливістю неформальної освіти є її інтерактивний характер: учасники беруть активну участь у створенні навчальної програми, визначенні цілей, розробці плану реалізації й виборі основного змісту, забезпечуючи спільне погодження цих аспектів серед усіх членів групи [13, с. 98].

Висновки. Неформальна освіта є ключовою складовою неперервного навчання дорослих, що відповідає вимогам сучасного суспільства. Вона виникає як результат суспільного розвитку, відкриваючи доступ до освіти для різних вікових і соціальних груп – від молоді до літніх людей. Така форма навчання визначає взаємодію між громадянським суспільством, громадськими організаціями та формальною освітою, що підтверджує її актуальність і попит. Спроможність неформальної освіти сприяти прогресу держави, суспільства й особистості відкриває значні перспективи.

Неперервне навчання дорослих має бути інтегрованим у життя як необхідна умова соціального захисту та самовдосконалення. Його головна мета – гарантувати кожному право на індивідуальний освітній шлях, незалежно від матеріального становища чи поглядів. Такий процес дозволяє здійснювати інтелектуальне та професійне оновлення людини на всіх етапах її життя – від дитинства до зрілого віку.

Історіографічний аналіз досліджень з вивчення неформальної освіти дорослих в Україні демонструє поступальний розвиток від епізодичного висвітлення та обмеженого наукового інтересу до становлення цілісної й багатовимірної галузі

академічних досліджень. Кожен із періодів еволюції української наукової думки в цьому напрямку вирізнявся специфічними рисами, які формувалися під впливом як соціально-економічних чинників, так і політичних змін у країні.

На сучасному етапі спостерігається активна динаміка розвитку, процес інституціоналізації та посилення диференціації дослідницьких підходів, що засвідчує зростаюче значення неформальної освіти в умовах викликів XXI століття. У перспективі науковий дискурс щодо даної проблематики має фокусуватися на створенні ефективних методик валідації здобутків неформальної освіти, інтеграції інноваційних освітніх технологій, а також забезпеченні справедливого доступу до якісних освітніх практик для всіх соціальних груп населення, незалежно від їх статусу чи можливостей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аніщенко О. Концепція розвитку неформальної освіти дорослих в Україні. *Освіта дорослих: Теорія, досвід, перспективи*. 2019. № 1(15). С. 20–39. URL: <https://www.adult-education-journal.com.ua/index.php/aej/article/view/89/52>
2. Василенко О. В. Неформальна освіта дорослих: поняття, витоки, суспільне значення. Інноваційні проекти та програми а психології, педагогіці та освіті/ Колективна монографія. 2023. С. 179–204. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-282-1>
3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти : монографія, АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти ; передм. Ничкало Н. Г. К., 2003. 246 с.
4. Лук'янова Л., Ващенко Л. Неформальна освіта різних категорій дорослого населення: теоретичні аспекти, методичні засади. *Польсько-український науковий форум «Освіта для миру»*. 2019. № 2. С. 400–417. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734295/1/volume_2_2019-400-417.pdf.
5. Лук'янова Л.Б. Концептуальні положення освіти дорослих. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН, 2009. URL: https://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Pedagogica/43099.doc.htm
6. Лук'янова Л.Б. Неформальна освіта дорослих як невід'ємна складова освіти впродовж життя Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип. 1 (214). С. 94–97.
7. Мартіросян О. І. Перспективи розвитку освіти дорослих у контексті Європейської інтеграції. *Благодійний фонд ім. А. С. Макаренка. Педагогічний процес: теорія і практика*. Київ, 2007. Вип. 4. С. 78–84.
8. Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: монографія / за ред. Аніщенко О.В. К.: ІПОД НАПН України, 2016. С. 77.
9. Павлик Н. П. Розвиток неформального сегмента у системі неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (серія педагогічні науки)*. 2016. № 1-2 (46-47). С. 7–12. URL: <http://pro.kubg.edu.ua/article/view/182162/182060>
10. Павлик Н. П. Становлення неформальної освіти дорослих: європейський контекст. *Українська полоністика*. 2018. № 15. С. 167–173. URL: <https://>

eprints.zu.edu.ua/29063/1/%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B8%D0%BA_7.pdf

11. Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років». Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України. URL: https://www.navs.edu.ua/files/zakon_ukr/proek-rozv-osvitu.pdf

12. Романишин Ю., Бохонько Є., Мостович А. Неформальна та інформальна освіта дорослих в Україні. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Т. 2, № 63. С. 153–156. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/63/part_2/32.pdf.

13. Сігаєва Л. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні у другій половині XX ст. Науковий вісник Миколаївського держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського: зб. наук. пр. Серія: Педагогічні науки. Миколаїв: МНУ В. О. Сухомлинського, 2011. Вип. 133. С. 97–101. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/6952/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D

0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8_%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B8%D1%85.pdf

14. Фрига І. О. Неформальна освіта дорослих в Україні. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. 2017. № 2. С. 77–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2017_2_15.

15. Шустак Ю. І., Неформальна освіта дорослих у нормативно-правовому полі України. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. 2016. № 2. С. 233–239. URL: <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/44.pdf>.

16. The Encyclopedia of Informal Education. Non-Formal Education. URL : <http://www.infed.org/biblio/b-nonfor.htm>

17. The International Encyclopedia of Education. Oxford, 1985. Vol. 6. P. 351.